

dr hab. Danuta Rode

Katowice, 19.10.2018 roku

Prof. Uniwersytetu Humanistycznospołecznego SWPS

Wydział Psychologii

Katowice

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr Joanny Główczewskiej

„Model funkcjonowania emocjonalno - poznawczego osób stosujących i doświadczających przemocy domowej”

Praca została przygotowana pod kierunkiem Prof. dr hab. Beaty Pastwy-Wojciechowskiej

Uzasadnienie ważności podjętego tematu

Od lat eksplorowany temat przemocy w rodzinie, nie doczekał się badań, które dotykając przemocy w bliskich relacjach między małżonkami, partnerami, wyjaśniałyby dynamikę relacji między ofiarą a sprawcą i pozwoliły na określenie modelu ich emocjonalnego, poznawczego czy mentalnego funkcjonowania w tym związku. Jest to bardzo ważne, bowiem analiza procesów, które sprawiają, że w określonych sytuacjach i okolicznościach dochodzi do przemocy, byłaby potrzebna ze względu na poznanie wzorców myślenia, zachowania sprawcy i ofiary, które pozwalają na gniew i stosowanie przemocy. Jak można oczekiwać, małżonkowie w związku z problemem przemocy częściej będą w modelu funkcjonowania emocjonalno-poznawczego stosowali atrybucje „konserwujące zakłócenia”, niż atrybucje „wzmacniające związek”, czyli naganne zachowanie partnera przypisywane jest jego cechom osobowości, lub stałym właściwościom, są również traktowane, jako stałe zamierzenia. Badania dynamiki relacji w bliskim związku z problemem przemocy są niezwykle trudne, z dwóch co najmniej powodów, po pierwsze ze względu na szeroki kontekst badawczy, opracowanie planu badawczego wymaga

rzetelnej wiedzy z różnych specjalności psychologii i drobiazgowej analizie każdej ze zmiennych, po drugie ze względu na ogromną trudność pozyskania grupy badawczej.

Już w tym miejscu warto podkreślić, iż Autorka recenzowanej rozprawy zdołała przezwyciężyć w sposób co najmniej satysfakcjonujący, większość trudności i pułapek metodologicznych, których nie uniknie się podejmując temat badawczy ujęty w różnych nurtach psychologii. Wykazała się przy tym znajomością literatury przedmiotu, umiejętnie ją uporządkowała. Autorka dokonała bardzo starannego i krytycznego przeglądu piśmiennictwa przedmiotu sięgając do ważniejszych publikacji polskich i obcojęzycznych.

Zanim przejdę do szczegółowej charakterystyki zawartości treściowej recenzowanej pracy doktorskiej, pragnę zwrócić uwagę na dwie kwestie: po pierwsze problem badawczy zasygnalizowany w tytule należy uznać za niezwykle aktualny ze względu na brak badań dotyczących specyficznej dynamiki relacji zachodzącej między sprawcą a ofiarą z perspektywy ofiary i z perspektywy sprawcy, badań, które uszczegóławiając dotyczą ich funkcjonowania emocjonalnego i poznawczego. Istotą bliskich związków jest uczucie miłości, co zatem dzieje się w związku, w którym jego istotą z biegiem lat stała się kontrola, dominacja i przemoc? Temat pracy jest nowatorski i oryginalny, po drugie wyniki uzyskane w badaniach mogą mieć duże znaczenie aplikacyjne, ich praktyczne zastosowanie może wystąpić na gruncie specjalistycznej pomocy osobom dopuszczającym się przemocy, osobom jej doświadczającym, jak i w obszarze profilaktyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

W tym miejscu chciałabym się odnieść zarówno do całościowej struktury pracy, jak również do poszczególnych części recenzowanego opracowania. Praca liczy 232 strony składa się z 9 rozdziałów, których treści podzielone są na dwie części: teoretyczną prezentującą podstawy przyjętych problemów badawczych i empiryczną opisującą wyniki i ich analizę na tle innych danych empirycznych. Pracę kończy bibliografia, spis tabel i spis rysunków. Niepokój recenzenta budzi, nadmierne skupienie się na podstawach teoretycznych pracy. Teoretyczne tło badań zostało uwzględnione w sześciu rozdziałach, w pozostałych trzech przedstawiono metodologię badań, wyniki badań i dyskusję wyników z wnioskami. Mimo, tej uwagi,

treści zawarte w każdym rozdziale wskazują, że struktura pracy jest właściwa i odpowiada wymogom prac badawczych. Oceniając pracę pod względem formalnym, należy podkreślić, iż redakcja tekstu jest spójna, staranna, praca napisana jest jasnym, poprawnym językiem.

Ramy teoretyczne pracy

Pierwszy rozdział obejmuje analizę zjawiska przemocy w przedstawieniu definicji, form i uwarunkowań przemocy. Dokonano także charakterystyki osób stosujących przemoc i jej doświadczających. W kolejnych rozdziałach drugim, trzecim, czwartym i piątym doktorantka bardzo dokładnie opisuje zmienne psychologiczne wykorzystane w modelu badawczym tj. wyuczoną bezradność w modelach i cechach, regulację emocji w tym ruminację i jej związek z wyuczoną bezradnością, charakteryzuje empatię zarówno poprzez definicje pojęcia, jak i modele wyjaśniające strukturę empatii, jej znaczenie w funkcjonowaniu człowieka. W kolejnym rozdziale opisano konstrukt inteligencji emocjonalnej zarówno w modelach teoretycznych, definicjach, jak i w znaczeniu inteligencji emocjonalnej w zachowaniu i funkcjonowaniu człowieka. Rozdział szósty poświęcony jest analizie stresu, zarówno w aspekcie psychologicznych koncepcji stresu, źródeł stresu, radzeniu sobie ze stresem, jak i jego konsekwencji. Rozdział ten zamykają treści skupione na zilustrowaniu objawów zespołu stresu pourazowego, które występują wśród ofiar przemocy.

Odnosząc się do zawartości poszczególnych rozdziałów części teoretycznej, należy podkreślić, że w pełni spełnia swoją rolę, stanowi bowiem dobrą podstawę do prezentacji modelu badań własnych i wskazanych problemów badawczych. Po pierwsze, została ona opracowana na bazie aktualnej literatury przedmiotu. Po drugie, zawartość tej części recenzowanej pracy stanowi wystarczające uzasadnienie dla podjętego przez Autorkę problemu badawczego. Po trzecie, Autorka w sposób syntetyczny, ale jednocześnie wieloaspektowy ukazała podmiotowe uwarunkowania utrzymywania się przemocy w związkach. Uwaga recenzenta w tym obszarze prezentowanego materiału dotyczy ograniczonej samodzielności doktorantki, która, jakby obawiała się, mając obszerny materiał teoretyczny, zaakcentować

podsumowaniami własną opinię badacza, eksplorującego pewien stan rzeczy. Autorka nie artykułuje samodzielnych przemyśleń, na temat prezentowanych treści, nie dyskutuje z nimi. Ograniczenie autorskich komentarzy, mimo, iż jakość doboru zagadnień w tej części pracy, jest właściwy i uzasadniony merytorycznie, pozostawiło pewien niedosyt w zakresie pokazania umiejętności analitycznych Doktorantki i swobody w ocenianiu i rozumieniu problemów związanych z realizowanym tematem badawczym. Należy tu dodać, że umiejętności te w sposób pełny wykazała w dyskusji wyników badań

Ocena projektu badań

W części pracy: Metodologia badań własnych omówione zostały założenia teoretyczne badań, struktura procesu badawczego, tj. cel, pytania badawcze, procedura, dobór badanych i ich charakterystyka, opis metod pomiaru. W oddzielnych rozdziałach zaprezentowano wyniki badań własnych oraz ich dyskusję.

Metodologia badań własnych oparta została na wyborze kilku zintegrowanych ujęciach teoretycznych ważnych dla opisu celu badań i ich zaplanowaniu. Autorka w sposób prosty i logiczny opisała model funkcjonowania emocjonalno-poznawczego sprawców i ofiar przemocy i jego realizację, które odzwierciedlały kolejne kroki badawcze. Podstawowym krokiem badawczym związanym z głównym celem badań była weryfikacja proponowanego modelu teoretycznego dotyczącego funkcjonowania emocjonalno-poznawczego osób pozostających w krzywdzącym związku małżeńskim lub partnerskim. Ze względu na eksploracyjny charakter pracy-weryfikacja modelu teoretycznego- doktorantka postawiła 16 pytań badawczych, po każdym z zadanych pytań przedstawiła przypuszczalne zależności lub wpływy na poszczególne zmienne, uwzględniając literaturę tematu i dotychczasowe ustalenia badawcze innych autorów. Pozwoliło to na przedstawienie w sposób bardzo uporządkowany poszczególnych kroków badawczych i etapów analizy wyników.

Procedura dobru do grupy jest przedstawiona w sposób klarowny i jasny, łącznie z etapami klasyfikacji osób do badań. Badaniami objęto 50 kobiet ofiar przemocy domowej i 50 mężczyzn dopuszczających się aktów przemocy wobec swoich

partnerek. Na podkreślenie zasługuje fakt, że badania zostały przeprowadzone na populacji trudno "dostępnej" ze względu na silny opór ze strony sprawców przemocy, którzy niechętnie poddają się badaniom, nawet, jak są zmuszeni np. nakazem sądowym, z kolei ofiary przemocy doświadczając wielu krzywd nie chcą wracać wspomnieniami do tego okresu. Dobór zastosowanych metod badawczych jest w pełni zasadny, a ich prezentacja – klarowna i jasna.

Ustosunkowując się do zawartości części metodologicznej należy zauważyć, że został w niej przedstawiony w sposób wyczerpujący i logiczny sposób realizacji autorskiego projektu badawczego, dotyczący analizy testowanych zmiennych psychologicznych oraz zachodzących między nimi związków. Projekt ten odznacza się trafnością zastosowanych technik pomiaru psychologicznego, i doboru grupy. Moja uwaga krytyczna odnosi się do dwóch kwestii: pierwsza dotyczy kryteriów wskaźników oceniania zmiennej ujętej w modelu badawczym zwanej wyuczona bezradność. Autorka pracy na s.128 pisze "ze względu na charakter badania przeprowadzona została rozmowa kwalifikacyjna mająca na celu ocenę występowania syndromu wyuczonej bezradności, ... U wszystkich osób można zaobserwować symptomy tego syndromu" (cyt.) Doktorantka nie podaje, jak zostały w rozmowie objawy te diagnozowane i klasyfikowane. Czy zostały opracowane wskaźniki objawów i w jakiej procedurze? Czy wystarczyła jedynie rozmowa dla ich określenia, jest to ważne ze względu na weryfikowany model emocjonalno-poznawczego funkcjonowania tych kobiet w której jedną ze zmiennych jest wyuczona bezradność. Druga uwaga dotyczy braku opisu statystycznego opracowania wyników badań, ze względu na cel badań i pytania badawcze.

Rezultaty badań – ocena sposobu prezentacji i ich znaczenia

Rezultaty badań własnych Doktorantka przedstawiła w ósmym rozdziale pracy: Wyniki badań własnych – już na wstępie pragnę podkreślić dużą staranność w ich opracowaniu, prezentacji i omówieniu. Autorka zgodnie z wytyczonymi pytaniami badawczymi starała się zrealizować krok po kroku planowane zamierzenia badawcze. dokonywała kolejnych analiz weryfikacyjnych, poszczególnych części teoretycznego modelu funkcjonowania emocjonalno-poznawczego sprawców i ofiar przemocy. W

pierwszym etapie podjęto analizę oceny poziomu empatii w badanych grupach (stosujących i doświadczających przemoc), drugi etap zawierał ustalenia badawcze dotyczące różnic w poziomie ruminacji w grupach sprawców i ofiar, związku między ruminacją a empatią oraz wpływu empatii na poziom ruminacji w badanych grupach. Etap trzeci miał na celu określenie poczucia stresu w grupie sprawców i grupie ofiar oraz związek stresu z poziomem ruminacji. W czwartym etapie badań poszukiwano odpowiedzi na pytania dotyczące różnic w poziomie inteligencji emocjonalnej między ofiarami i sprawcami pozostającymi w relacji przemocy oraz zależności między inteligencją emocjonalną a empatią i poczuciem stresu. Część empiryczną zamykał piąty etap badań w którym skupiono się na ukazaniu moderacyjnej roli inteligencji emocjonalnej pomiędzy empatią a stresem w grupach osób stosujących przemoc i osób jej doświadczających.

Podsumowując sposób prezentacji wyników należy zauważyć, że Autorka wykazała duże kompetencje analityczne przy opracowywaniu danych empirycznych. Świadczy o tym fakt, że czytelnik w uporządkowany sposób jest prowadzony w charakteryzowaniu testowanych zmiennych psychologicznych. Dużą pomoc w śledzeniu poprawności wywodu naukowego stanowią prawidłowo opisane tabele oraz klarowna i logiczna prezentacja uzyskanych rezultatów. Niepokój recenzenta budziły dokonane analizy związku między zmiennymi psychologicznymi wykonane dla całej 100 osobowej grupy badawczej (sprawców i ofiar), dopiero w następnej kolejności przeprowadzono analizy w grupie osób doświadczających przemocy i grupie osób stosujących przemoc, nasuwa się pytanie jaki był cel porównań zmiennych w całej grupie, czemu miały służyć?

Dopełnieniem całości rozważań teoretycznych i analiz empirycznych jest podsumowanie (rozdział 9 pracy) i dyskusja uzyskanych przez Doktorantkę rezultatów badań własnych. Ciekawe bardzo są zwłaszcza te rozważania Autorki rozprawy, które odnoszą się do opisu potwierdzonych w badaniach prawidłowości, na tle aktualnego stanu wiedzy psychologicznej. Treść tej części pracy świadczy zatem zarówno o zdolności do syntezy materiału empirycznego uzyskanego w badaniach własnych, jak również o zdolności porównania otrzymanych rezultatów z wynikami prezentowanymi

w literaturze przedmiotu, czyli o ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie psychologia. Omawiany rozdział rozprawy stanowi próbkę wnikliwości badawczej Doktorantki, jej kompetencji naukowych, jej wiedzy. W przeprowadzonej dyskusji wyników mimo dużej ilości uzyskanego i poprawnie opracowanego materiału dotyczącego korelacji pomiędzy poszczególnymi zmiennymi w dwóch badanych grupach, słabiej jest wyartykułowany sam model funkcjonowania emocjonalno-poznawczego ofiar przemocy i ich sprawców. Wykazano i dokładnie opisano zmienne i ich zależności z tych obszarów funkcjonowania uczestników relacji przemocy, ale pozostał pewien niedosyt jasnego i klarownie opisanego samego modelu, który w natłoku analiz nieco umknął Doktorantce.

Podsumowując całość niniejszej recenzji, pragnę stwierdzić, że:

1. Autorka podjęła w swojej dysertacji doktorskiej ważny problem naukowy, rzadko badany przez innych teoretyków. W szczególności należy podkreślić trudną ze względu na organizację i wykonanie badań grupę: osób dopuszczających się aktów przemocy i osób tych aktów doznających
2. Analizę problemu osadziła w prawidłowo dobranej literaturze tematu.
3. Na podstawie założeń teoretycznych, skonstruowała oryginalny model badawczy, zawierające zdefiniowane w części teoretycznej zmienne.
4. Dobór pomiaru zmiennych i organizacja badań jest więcej niż satysfakcjonująca.
5. Opracowanie wyników, zostało zarówno psychologicznie, jak i statystycznie wykonane zostało rzetelnie, umożliwiając tym samym pełną odpowiedź na pytania badawcze
6. Dyskusja wyników oraz sformułowane wnioski dowodzą, że Autorka posiada operatywną wiedzę psychologiczną oraz metodologiczno-warsztatową i przygotowanie do samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Praca stanowi istotny wkład w konceptualizację konstruktów emocjonalnego i poznawczego funkcjonowania osób pozostających w relacji przemocy

Przedstawione w recenzji argumenty stanowią podstawę do wyrażania opinii, że rozprawa doktorska mgr Joanny Głowczewskiej nt., „Model funkcjonowania emocjonalno - poznawczego osób stosujących i doświadczających przemocy domowej” spełnia podstawowe kryteria merytoryczne i formalne określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku wraz z późniejszymi zmianami o stopniach naukowych i tytule naukowym. Na tej podstawie stawiam wniosek o dopuszczenie mgr Joanny Głowczewskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Danuta Rode

